

NÉHÁNY ELŐJÁRÓ SZÓ

CALDERON MISZTÉRIUMÁNAK MAGYAR ÁTDOLGOZÁSÁHOZ

A magyar léleknek, a magyar versnek, költészetnek és gondolatvilágnak van valami rokonsága a nemes latin szellemmel és az újlatin népek irodalmával. Mikor nyári pihenésem közben szinte csak szórakozásként *Calderon* világszerte „*Nagy Világszínház*“ címen ismert misztériumjátékának átdolgozásába belekezdtem, serdülőkorom édes szájízű emlékeként kísértettek *Calderon* drámái, különösen „*La vida es sueño*“ (Az élet álom) című remekműve, amely az első drámai alkotás volt, ami igazán megfogott.

Mikor azután a „*Nagy Világszínház*“ magyar megjelenítési formáján gondolkodtam, elsősorban azoknak a magyar költőknek nyelve kísért édes emlékként, akik a még darabos szittyá nyelvet édes latinitásba fűdették. Messziről felrémlt *Balassi*, akinek költészetébe Kelet és Nyugat egyformán ömlesztette játékos verselési formáit, eszembe jutott *Csokonai*, aki úgy szerette *Metastasiót*, *Faludi*, a merengő *Kisfaludy* és *Kölcsey*, a nemes latinitás képviselője. Testvérei és távoli rokonai ők a később élt *provençal* *Mistral*nak, öntudatlanul, rejtett ereken keresztül pedig a középkori francia himnuszköltőktől is erednek, akikhez oly markáns ellenpontot képez a csavargó *Villon*.

Mégis mikor ezekre a legjobbakra gondoltam, akiknek versei mindig elkísérnek, leginkább az lebegett a szemem előtt, ami névtelenül szökkent fel a magyarság lelkéből: *A székely népballadákra*.

Calderon népies klasszikus darabjait háromszáz éve széltében, hosszában játszik a spanyol nyelvterületeken. A „*Nagy Világszínház*“ is csak akkor töltheti be magyar nyelven a maga szerepét, ha minél inkább tömegekhez tud szólni, ha vissza lehet adni valamit ősiségéből. Hisz szimbolikus alakjait, filozófiai gondolatait a barokkban élő *Calderon* a középkor eszmevilágából vette legnagyobbbész. Én azt a népies magyar nyelvet szerettem volna megkeresni, amely eszmevilágában, gondolatkincsében, szókésztségében leginkább magába tudja olvasztani *Calderon* misztériumainak lényegét. Lehet, hogy merész voltam, mikor azt a népcsoportunkat, amelyet a leghajlandóbbnak tartok metafizikai gondolatok költői kifejezésére, az Erdély hegyei közt megvonuló székelyekben véltem feltalálni. Nekem, távolról tőlük eredezve, mindennél kedvesebb az ő nyelvük és költészetük, ha magyar nyelven keresem a szépet.

Az ő Juliájuk :

„Föl is fötekinte a magas egekbe,
Egy szép gyalogösvény hát ott jöddögél le,
Azon ereszkedék fodor fejér bárány,
A napot s a hódat szarva között hozván;
A fényes csillagot a homlokán hozta . . .
Aj, a két oldalán két szép égő gyertya;
Szóval mondja neki fodor fejér bárány:
Meg ne ijedj tőlem, Julia szép leány!
Mert most esött híjja szüzek seregének,
Ha eljönneél velem, én oda vinnélek,
A mennyei karba, a szent szüzek közi,
Hogy bételnék véled azok kegyes rendi;
A mennyei kulcsot adnám a kezédbé;
Első kakasszókor jönnék nézésedre,
Másod kakasszókor téged megkérnélek,
Harmad kakasszókor téged elvinnélek . . .“

Julia lelkének „Mennybe ható lángja“ az, ami szerintem egy misztérium-játék legitimitását megadhatja olyan talajon, ahol a történelmi erők nem engedték különben eléggé kifejlődni az ilyen játékok elég széles alapú népi tradícióját.

Vagy ha a Calderon-féle vallásos színművek szociális tartalmát tekintjük, nem találjuk-e meg ennek a katolikus lelkületnek szimbolikus alakját Kis-Gergő Istvánné balladájában, akinek legkisebbik lánya „Nem szánja a szegényt“. Szegény öreg anyja, Kis-Gergő Istvánné öreg koldusasszonyként kopogtat gazdag sorba jutott lányánál, de a lány így felel :

„Mintsem kenyereket egy koldusnak adnám,
Komondor kutyámnak odahajtanám:
Mintsem a vizemet egy koldusnak adnám,
Palotám földjével inkább felitatnám.“
„Hallod-e, hallod-e, te nagyságos asszony!
Mikor leány voltál, ki leánya voltál?“
„Kis-Gergő Istvánné legkisebb leánya.“

S mikor az öreg koldusasszony magát leleplezi s gazdag lánya minden jóval el akarja látni, Kis-Gergő Istvánné nem fogad el semmit keményszívű leányától, hanem megfosztja őt attól, hogy jót tehessen szülőanyjával, ha idegen koldussal nem volt szíve jót tenni . . .

Legyen elég ennyi annak indoklására, miért dolgoztam át Calderon misztériumjátékát a székely balladák drámai lüktetésű nyelvére emlékeztetően. Hoffmannstahl „Das Salzburger grosse Welttheater“ című művében, melyet Reinhardt rendezett, Calderontól csak alakokat és a történés körvonalait kölcsönözte ki és ónémet nyelven teremtette meg a maga drámai költeményét, amelyet nálunk a Calderon-énál sokkalta jobban ismernek. Én nem olvastam el szántszándékkal ezt a művet, részleteibe tekintettem

csak egyszer régebben bele. *Calderon* eredetijét sokkal közelebbállónak érzem a magyar népi gondolatvilágához és lehetőleg kegyeletben is tartottam az egész elgondolását, mely a középkor misztériumjátzásán nyugszik. Hét alakkal azonban megtoldottam a szereplők sorát, hogy drámaibban és dinamikusabban fejzhessem ki azokat a gondolatokat, amelyek a középkor közös eszmekincséhez tartoztak.

A világ színpadának előadásához is volna néhány megjegyzésem. Készakarva távolítottam el, azaz hagytam figyelmen kívül a német barokk befolyását. A balladák nyelvén beszélnek ezek a szereplők és én legszívesebben látánám, ha azoknak a gótikus, de már renaissance díszítményekkel is bővelkedő székely hármassoltárok valamelyike előtt játszanák, melyekből szép gyűjteményt őriz a budapesti Nemzeti Múzeum. Akár a csíksomlyói, akár a csíkszentléleki, akár csíkmenasági, akár az Erdélyben őrzött székelyzsombori hármassoltár képezi a menny kapuját, amelyben a Mester ítélethozatalra megjelenik, a „*Nagy Világszínház*”-nak nyelvéhez stílusos háttérrel nyerek. A kereszténység legcsodásabb alkotásának, a gótikának keleti határvonala egybeesik a székely gyepük kárpáti vonalával. Hogy ez a nép mennyire részese volt Európa keresztény kultúrájának és minden nyugati szellemi törekvésnek, azt egy kis adat bizonyítja legjobban: A csíkmenasági hármassoltár gótikus képeivel, de már renaissance ékítményeivel 1520-ban alighanem már teljesen készen volt, míg a német renaissance kialakulása csak később kezdődik.*

Calderon misztériumában a középkor eszmekincse él, ha a barokk drámaköltészeti külsőségek között írta is meg műveit. Ma azonban sokkal közelebb van hozzánk ismét a középkor, mint bármikor az előbbi századokban és így azt hiszem, nem járok helytelen úton, ha barokk helyett ezt a középkori szellemű misztériumjátékot gótikából renaissanceba hajló székely hármassoltár előtt játszatom el. A székely balladák stilizált királyi és főúri, meg paraszti köntöseiben, fából ácsolt tornácrészek előtt lent a világ színpadán.

Csíksomlyó felett, a Hargitán, ha kék is az ég, néha apró fellegek takarják el a Napot. Egy-egy kerek kis felleg néha úgy fedi el a Nap tányérját, hogy megőle, mint egy Isten-szemszerű temploméktítmény mögül sugárzanak szét a letakart Nap sugarai. Isten-szem az ég boltozatján. Csak megghatódva tudok gondolni az ottani égre, a bujkáló Napra, az ősi katolikus nép szívének hitére és a felettük néha megvilágosodó, sugárzó Isten-szemre. A székelység katolikus szellemének ajánlom ezt a kis művet, amellyel játszadózva babráltam el a nyáron, amelynek nyelve sokszor érdes is kissé és nem bán-tam, ha édesen primitív. Tudom, hogy sokaknak így lesz a legkedvesebb.

1937. *Urunk színeváltzásának ünnepén. Nagyváradon.*

Possonyi László

* *Divald Kornél*: Székely szárnyassoltárok. A Székely Nemzeti Múzeum emlékkönyve, 1929, Sepsiszentgyörgy.